

YENİDEN-YAZILMIŞ BİR YUSUF İLE ZÜLEYHA HİKÂYESİ ÜZERİNDE METİNLERARASI BİR OKUMA*

Özkan DAŞDEMİR**

ÖZET

Metinlerarasılık 1960'lı yıllardan sonra metin merkezli bir kuram olarak ortaya atılmış ve özellikle postmodern olarak adlandırılan romanlarda geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Metni temel alan bir yaklaşım olarak sözlü edebiyat ürünleri üzerinde pek uygulanmayan metinlerarasılığın ülkemizdeki geçmişi de çok eski değildir. Kubilây Aktulum'un çalışmalarıyla öncülük ettiği bu yöntem bazı değerli lisansüstü tezler ve makalelerde sözlü edebiyat ürünlerine uygulanmıştır. Bu çalışmada ele alınacak olan "Yusuf'un Hekiyası" adlı masal 1975'te Sarıkamış'ta Mülkünaz Topçu'dan derlenmiştir. Anlatıcı burada Yusuf ile Züleyha hikâyesi ve Zümrüdüanka Kuşu masalını iç içe geçirerek yeniden-yazma etkinliğine bağlı bir metinlerarasılık ortaya çıkarmıştır. Bilindiği gibi Yusuf Peygamber'in kıssası Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de geçen evrensel bir hikâyedir. Edebi metinlerde, resim, heykel, minyatür, tiyatro ve sinemada tekrar tekrar işlenen bu hikâyenin değişik halkların sözlü kültüründe çok sayıda anlatı örneği vardır. Buradaki birçok motif farklı anlatılarda da bulunmaktadır. Örneğin "hain ağabeyler" ve "kuyuya atılma" motifleri bu türdendir. Yusuf ile Züleyha hikâyesi ve onun gibi evrensel bir anlatma olan Zümrüdüanka Kuşu masalı arasında ortak motiflerle birbirine gönderen anlatımlardır. Bu çalışmada "Yusuf'un Hekiyası" adlı masalın yeniden-yazma etkinliğine bağlı olarak Yusuf ile Züleyha hikâyesi ve Zümrüdüanka Kuşu masalı arasında kurduğu çok sayıda koşutlukla oluşturulan ilişkiler saptanarak metinlerarası bir okuma sağlanmıştır. Eldeki metinden hareketle bir inceleme yapıldığından çalışmadaki hareket noktası söylemlerarasılık değil metinlerarasılık olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yusuf ile Züleyha, Zümrüdüanka, Metinlerarasılık, Yeniden-yazma.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: ozkandasdemir@hotmail.com

AN INTERTEXTUAL READING ON A REWRITTEN JOSEPH AND ZULEIKA STORY

ABSTRACT

Intertextuality was suggested as a text-based theory after 1960s and it found a wide application field especially in the novels called postmodern. The past of intertextuality, which is not applied much on oral literary works as an approach that is based on the text, is not so old in our country. This method, Kubilây Aktulum pioneered with his works, was applied to oral literary works in several valuable post-graduate theses and articles. The tale called “Yusuf’un Hekiyası”, which will be dealt in this study, was compiled from Mülkünaz Topçu in Sarıkamış in 1975. The narrator revealed an intertextuality connected to rewriting activity here by interlocking the story of Joseph and Zuleika with the tale of Zümrüdüanka Kuşu. As is known, the tale of prophet Joseph is an universal story which is present in the Old Testament, Bible and Holy Quran. This story, which is mentioned in literary works, painting, sculpture, miniature, theatre and cinema again and again, has numerous narrative examples in different peoples' oral culture. Many motifs here are present in varied narratives. For example, “treacherous brothers” and “throwing into well” motifs are of this type. The story of Joseph and Zuleika and the tale of Zümrüdüanka Kuşu, which is an universal narration like it, are narrations that make reference to each other with common motifs. In this study, an intertextual reading has been provided by detecting relationships formed with numerous parallelisms, which established between the story of Joseph and Zuleika and the tale of Zümrüdüanka Kuşu depending on the rewriting activity of the tale called “Yusuf’un Hekiyası”. As a research was made by means of the text available, the starting point in the study hasn’t been the interdiscourse but the intertextuality.

Key Words: Joseph and Zuleika, Zumrud-anka (Phoenix), Intertextuality, Rewriting.

Giriş

“Yusuf ile Züleyha” kutsal kitapların kaynaklık ettiği evrensel bir hikâyedir. Hikâye yalnız edebi metinlere konu olmakla kalmamış; resim, heykel, minyatür, tiyatro ve sinemada tekrar tekrar işlenmiş, hikâyeye çeşitli göndermeler yapılmıştır. Hikâyenin dünya halkları arasında çok sayıda anlatı örneği vardır. Buradaki birçok motif farklı anlatılarda da bulunmaktadır. Örneğin “hain ağabeyler” ve “kuyuya atılma” motifleri değişik halk anlatımlarında karşımıza çıkan yaygın motiflerdir. “Zümrüdüanka Kuşu” masalı işte bu anlatılardan biridir. Zümrüdüanka, efsanevi Simurg ve Anka kuşlarının adlarının birleşmesiyle oluşmuştur. Türk dünyasında çok sayıda eş metni olan “Zümrüdüanka Kuşu” masalında ağabeyleri tarafından kısıncılan küçük kardeşin öyküsü anlatılır. Aa Th: 301, TTV: 72’de kayıtlı olan “Zümrüdüanka Kuşu” masalının da değişik halklarda örnekleri vardır.¹ Nağıyev bu masalla ilgili şu tespitlerde bulunur: *Dünya halklarının masal ve efsaneleri içerisinde öyle örneklere rastlamak mümkündür ki, onların terkinde ne kadar*

¹ Masalın benzer metinleri hakkında daha fazla bilgi için (Arslan 1998: 115-123) bakılabilir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

esatir, ne kadar da folklor karışımı olduğunu tayin etmek, demek olur ki, gayri mümkündür. Meşhur Azerbaycan masalı Melikmammed bu dediğimize örnek olabilir. Bu masal o kadar esatirle kaynaşmış, karışmış ki bugün onun hangi yaratıcılık türüne ait olduğunu söylemek çok zordur. Bu tip masallara dünyanın bütün halklarının folklorunda sıkça rastlanır (Nağıyev ve Mustafayev 2005: 8). Mülkünaz Topçu, 1975'te Sarıkamış'ta anlattığı "Yusuf'un Hekiyası" adlı masalda bu evrensel anlatmaları ustalıklı bir araya getirmiştir.

Folklorik Ürünlerde Metinlerarasılık

Folklorik tanımlamasına uyan ürünlerdeki metinlerarası ilişkilerin saptanması ülkemiz için yeni sayılabilecek bir bağlam olarak görülmektedir. Ülkemizde yöntemin uygulama alanı bulmasında Aktulum'un çalışmaları öncül olmuştur. Konuyla ilgili az sayıdaki çalışma arasında Özey'in yüksek lisans tezi ve makalesini, özellikle, anmak gerekir. Özey (2007) ilk olarak bir dizi halk hikâyesinin yanında Behçet Mahir'den derlenen "Yusuf ile Züleyha" hikâyesini Hamdullah Hamdi'nin "Yûsuf ve Zeliha" mesnevisi ile karşılaştırarak sözlü metnin (halk hikâyesi) yazılı metne (mesnevi) yaptığı göndermeler yoluyla ortaya çıkan metinlerarası ilişkiler üzerinde durur. Yazar, aynı metni "Metinlerarasılık ve Türk Halk Hikâyelerinde Ana-Metinsel Dönüşümler" (Özey 2009) başlıklı makalesinde tekrar ele alır.

Konuyla ilgili çalışma yapan Aktulum (2013) folklorik olarak sınıflandırılan ürünlerin bir metinlerarasılık bağlamında tanımlanırken birbiriyle iç içe, kimi zaman eşanlı olarak kullanılan "söylemlerarasılık" ve "metinlerarasılık" terimlerini birbirinden ayırır: *Yazınsal alandan ayrı olarak folklorlarda metinlerarası alışverişleri sorgulamanın iki aşamada gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Gerçekten de folklorik olarak sınıflandırılan ürünler, alanın önde gelen uzmanlarınca da vurgulandığı gibi, kendi içerisinde sözlü olanlarla yazılı olanlar arasında olmak üzere iki temel alt-grup içerisinde toplanırlar. Dolayısıyla böyle bir ayırım sözlü ve yazılı folklorik ürünler konusunda söylemlerarasılık ve metinlerarasılık kavramlarını birbirlerinden ayırmaya zorlar. Sözlü ürünler konusunda bir alıcı ve verici arasında sözel bir alışveriş gerçekleştiğine göre sözün ana indirgenen ve belli bir süreyi kapsayan üretim süreci bir söylemlerarasılık (Fr. interdiscursivité); sözlü ürünler metinleştirildikleri anda ise söylemlerarasılık sürecinin bir sonucu olarak metinlerarasılık (Fr. intertextualité) işlemeye başlar. Dilbilimdeki karşılıklarıyla söylersek, söylemlerarasılık bir söylemin üretilme aşamasına gönderen bir sözceleme ve söylem sürecine; metinlerarasılık ise bu sürecin sonunda elde edilen, somut bir kategori olan yazılı bir sözceye ilişkindir* (Aktulum 2013: 21). Özetle yazar folklorik ürünlerin bu bağlamda sorgulandığında, sorgulama nesnesinin sözlü ve yazılı biçimleri konusunda iki ayrı yaklaşım belirlenmesinin, söz konusu nesnenin daha iyi kavranmasını ve tanımlanmasını kolaylaştıracağını ifade eder (Aktulum 2013: 51).

Folklorun doğasından kaynaklanan bir sorun olarak geçmişte yapılan bir derleme çalışmasının bağlamına/söylem sürecine ilişkin bilgilerimiz çoğu zaman kısıtlı olacaktır. 1975'te derlenen "Yusuf'un Hekiyası" adlı masalın bağlamına ilişkin kayıtların sınırlılığı ve icra zamanına dönmenin olanaksızlığı elimizdeki metinden hareketle bir çıkarsama yapmayı zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmadaki hareket noktası "söylemlerarasılık" değil "metinlerarasılık" olacaktır.

Metinlerarasılık ve Yeniden-Yazma

Genette, metinlerarasılığı metinler arasındaki her tür alışveriş olarak değil, *iki ya da daha fazla metin arasındaki ortakbirliktelik ilişkisi, yani temel olarak ve çoğu zaman bir metnin başka bir metindeki somut varlığı olarak tanımlar* (Aktulum 2000: 83). Metinlerarasılığın okura dönük ve onu ön plana çıkaran bağlamlarından biri "yeniden-yazma" olarak tanımlanır. *Ayrıışık unsurları, başka metinlere ait parçaları tutarlı bir bütün içerisinde bir araya getirmek, onları düzenleyerek aralarında uyum sağlamak, böylelikle yeni bir metin ortaya çıkarmak bir yeniden-yazma işlemi olarak da görülür. Şu ya da bu metinlerarası yönetime göre başka metinlerden alınarak yeni bir*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

metinde benzeşik bir bütün oluşturacak biçimde düzenlenen ayrışık parçalar bir yeniden-yazma etkinliği başlatırlar. Yeniden-yazma genel olarak, hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen bir başka metinde yinelenmesi olarak tanımlanır. Bir yazar başka metinlerden aldığı ayrışık unsurları bir araya getirerek yeni bir yapıt ürettiği için, *Compagnon*'a göre yazmak bir yeniden-yazmak'tır, alıntı'dan ve kolaj'dan farkı yoktur (Aktulum 2000: 236).

Yusuf'un Hekiyası'nın Yeniden-Yazma Bağlamında Okunması

“Yeniden-yazma” etkinliğinin tanımında ayrışık unsurların/parçaların tutarlı bir bütün olarak bir araya getirilmesine vurgu yapılmaktadır. “Yusuf ile Züleyha” hikâyesi ve “Zümrüdüanka Kuşu” masalı arasında birbirine bağımsız olarak gönderen anlatımlardır. Birincideki *hain ağabeylerin küçük kardeşi kıskanarak kuyuya atması* motifi diğerinde *küçükkardeşin indiği kuyuda bırakılması* şeklinde karşımıza çıkar. 1975'te Sarıkamış'ta Mülkünaz Topçu'dan derlenen “Yusuf'un Hekiyası”, “Yusuf ile Züleyha” hikâyesinin olduğu kadar aslında “Zümrüdüanka Kuşu” masalının da yeniden-yazılmış bir versiyonudur. Burada, “Yusuf'un Hekiyası” adeta her iki anlatının bir yansıması olur.

“Yusuf'un Hekiyası” söz dizisi, henüz başlangıçta, okuru/dinleyiciyi “Yusuf ile Züleyha” hikâyesine gönderir. Ayrıca anlatıcı masalın başında ve sonunda söylediği şu bilmece-mani ile bizlere bir “Yusuf ile Züleyha” hikâyesi anlattığını vurgular:

O yurdlar bu yurdlar

Yusuf'umu yiyen kurdlar

Dırnağından su içer

Tepesinden yumurtlar (Arpacı 1975: 16, 25)

Oysa kahramanın kuyudan yeryüzüne çıkması epizoduna kadar anlatıcı aslında bir “Zümrüdüanka Kuşu” masalı anlatmaktadır. Bu arada masal “Yusuf ile Züleyha” hikâyesine büyük bir ustalikle yansıtılır. Anlatıcı her iki anlatmayı ustalikle bağdaştırır. “Zümrüdüanka Kuşu” masalının kahramanı, bu anlatmada karşımıza “Yusuf” olarak çıkar. Anlatıcı her iki anlatmayı öylesine iç içe geçirir ki bu anlam çokluğu içerisinde Yusuf'un başından geçmiş gibi anlatılan olaylar ikinci bölümde asıl hikâyeye geçildiğinde dinleyiciyi/okuru asla şüpheye düşürmez. Her iki anlatmayı da bilmeyen okur veya dinleyiciler için bu masal yeniden-yazılmış (yeniden-söylenmiş) bir anlatma olarak algılanmayacaktır. Burada yeniden-yazma işleminin başarısı dikkate değerdir. İç içe geçerek bir anlam çokluğuna olanak sağlayan bu masal aynı biçimle oluşturulan bir yapıdır. Dolayısıyla burada bir anlatı içinde anlatı tekniğinden bahsetmek olanaksız hale gelmektedir.

Anlatmalar o denli iç içe geçmiştir; birbirlerine o kadar yoğun gönderir ki, “Yusuf'un Hekiyası” diğer anlatımları içinde taşır, onları durmadan yansıtır, öyküleri yineler, aralarında kurulan çok sayıda koşullukla sonsuz bir “bütün” oluşturulur, üstelik anlatıcı önceki anlatımlardan haberi varmışçasına dinleyiciye seslenir.²

Aşağıda kahramanın yeryüzüne çıkması epizoduna kadar “Yusuf'un Hekiyası” adlı masalın motif sırası verilmektedir.³

² *Sevgili ve Kuzey Çinli Sevgili* ile ilgili bu tespitler Aktulum (2000: 242)'a aittir. Bu örneklem tarafımızdan *Yusuf'un Hekiyası*'na uygulanmıştır.

³ *Yusuf'un Hekiyası* adlı masal, Esmâ Şimşek'in *Zümrüdüanka Kuşu* masalı üzerinde yaptığı motif sırası esas alınarak karşılaştırılmıştır. Masalın motif sırası için (Şimşek 2001-I: 99-100), metin için (Şimşek 2001-II: 52-59) bakılabilir.

1. **Padişahın yılda sadece bir tane elma veren ağacının meyvesini, bir dev yer:**

Yusuf'un Hekiyası: ... Padişahın kapısında bir alma ağacı varmış. Senede bir tane alma verirmiş. Onu da göğ yüzünde tozu dumana katarag bir bulud alır. (16)

Zümrüdüanka Kuşu: ... Bunnarın bağçasında da bir alma ağacı varmış. Bu elma ağacı senede bir elma verirmiş bunu da bir dev gelir, yerirmiş. (52)

2. **Devi yakalamak için bekleyen padişahın üç oğlundan ikisi bir şey yapamaz, üçüncüsü dev yaralar:**

Yusuf'un Hekiyası: Cebine beze sarılı tuz goymuşdu. Nemerdlık yapmadı. Merdlik yaparağ elmas bıçağını çıkardı. Ayağının dabanını yardı, tuzu bastı. Mendiliyinen bağladı. Yaranın sızısı gözünüün uygusunu geçirdi. Kâfir devin senede bunların bağın barını götürmesi huzursuzluğ yaradırdı. Bu bunları içinden geçirdiğinde dev tozu dumana katarag gelirdi. Yusuf kılıncını deve çekdikce yarıya kadar ete gömilirdi. (17)

Zümrüdüanka Kuşu: Oğlan, cöbüne fındık, fisdık gibi çeyrezleri dolduruyor. Eline de bir inne alıyor, dev beklemeye gidiyor. Orada fındığı, fisdığı yiyor, dev bekliyor. Gece yarısı oluyor, fakat bu arada, inneyi de dizinin üsdüne göyüyor, uyuklayıp da gafası eğilince inne batıyor, bu uyanıyor. Bu arada dev geliyor. Oğlan dev vuruyor, dev yaralı olarak kaçıyor. (52)

3. **Devi takip eden üç kardeş bir kuyuya varırlar. Büyükler cesaret edemeyince oğlan aşağı inip hem devleri öldürür hem de oradaki üç kızı yukarı gönderir:**

Yusuf'un Hekiyası: İpi gendi beline bağladı. Gardaşlarına:

Ben guyudan aşşağı inirim. Yandım desem, öldüm desem beni yuharı çekmeyin. Elinizden geldiği kadar beni aşşağı sarğıtın. Dedi. (18)

Zümrüdüanka Kuşu: ... Üçüncü gardaşları da diyor ki:

"Beni bırakın, yandım dersem de dondum dersem de bırakın gedeyim. Daha da olmazsa ipi bırakın, sonuna kadar gedyim" diyor. (53)

4. **Ağabeyleri, kızları yukarı çektikten sonra, oğlanı kiskanarak kuyuda bırakırlar:**

Yusuf'un Hekiyası: Sıra Yusuf'u çıkarmıya geldi. Yusuf ipi beline bağladı, yarıya kadar gelmişdi ki gardaşları cebinden bıçağ çıkararağ ipi kesdiler. Yusuf şahzadeyi guyunun dibine düşürdüler. (21)

Zümrüdüanka Kuşu: Oğlanı, yarı yukarıya çekdikleri halda, gene geri bırakıyorlar. Oğlan, guyunun dibine tekrar inince, orda biraz yatıp gendine geliyor. (54)

5. **En küçük kız, yukarı çıkmadan önce oğlana yüzüğünü/kılları vermiştir:**

Yusuf'un Hekiyası: "Bari söz dutmirsın, barmağımdaki getem yüzüğü al. Çoh değerlidir. Başın dara düşerse dilin vur. İki tene goç çıkar. Biri kara, öteki bayaz. Bunlar vuruşmaya başlarlar. Bu arada et ki bayaz goçun üzerine atlıyasın. O seni ışığ dünyaya çıkarır. Kara goçun üzerine atlarsın yeddi kat yerin altına gidersin." Dedi. (21)

Zümrüdüanka Kuşu: "Öyleyse, beni bırakmıyorsın, sana şu kılları vereyim. Şu altın siniyi de verim. Başın dara gelirse, bu kılları birbirine sürt, iki tene goyun çıkar. Bunnardan biri ak, biri gara. Gara goyuna binersen, yerin dibine inersin, ak goyuna binersen, yerin yüzüne çıkarsın" diyor. (54)

Turkish Studies

6. **Oğlan, yüzüğü/kulları diline vurup çıkayım derken, yanlışlıkla kara koça binip yer altına iner:**

Yusuf'un Hekiyası: *Birden Ayperi'nin getem yüzüğü ahlına geldi. Hemen barmağından çıkararak dilini vurdu.*

Yüzük, seni beni yaradan Allah'ı sevirsen beni ışık dünyaya çıkar. Hemen bir bayaz, bir kara goç peydah oldu. Bunlar o kadar birbirlerine vurdular ki şahzade gendini şaşırarak bayaz goçun yerine kara goça atladı. Yeddi kat yerin dibine geçdi. (21)

Zümrüdüanka Kuşu: *... Bu arada, gızın verdiği gıllar aklına geliyor. Gılı birbirine sürüveriyor, garşısına iki tene goyun çıkıyor, gelip yanında oynuyorlar. Oğlan, ak goyuna bineyim derken, yanlışlıkla gara goyuna binip yerin dibine iniyor. (54)*

7. **Yer altında, suyun başını tutan ejderhayı/devi öldürerek ülkeyi suya kavuşturur ve Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yulandan kurtarır:**

Yusuf'un Hekiyası: *... Yarın padişahın gızının sırasındır. Ananın, babanın bir tek gızıdır. Ejderhaya verecekler. Üç gün su verecek.*

... Gızım niye geri geldin? Kâfir bütün şehri yudar. Dedi. Gız:

Baba ben gelmedim. Bir gürbüz deliganlı, ejderha beni yutacağı sırada nasıl kılincınan vurduysa orta ikiye böldü. Onu tike tike doğradı. (21-22)

Zümrüdüanka Kuşu: *“... Bu sene de, yarın, padişahın gızı gedecek. Dev, padişahın gızını yeyince, senelik suyumuzu alacak” diyor.*

... “Gızım, niye geldin?” Diyerek, gızına gızıyor.

“Baba bir yiğit geldi, devi öldürdü, ben de geldim” diyor. (54-55)

8. **Yusuf, yer altı padişahından kırk kuyruk ile kırk şarap alıp Zümrüdüanka kuşunun sırtında yeryüzüne çıkar:**

Yusuf'un Hekiyası: *Zümrüdüanğa kuşunun kanadının üzerine kırğ tene kuyruğnan kırğ tene şarabı yüklediler. Zümrüdüanğa kuşu:*

İnsanoğlu, “ka” dersem kuyruğ, “kı” dersem şarap at ağzıma, dedi.

Zümrüdüanğa kuşu “kı” deyince çocuğ ne vereceğini şaşırđı. Budundan birez keserek kuşun ağzına atdı. Zümrüdüanğa kuşu insan eti olduğunu anladı. Dilinin altına sağladı. Bir tulum şarap içti. Düze çıkanda:

Gel insanoğlu, gel yanıma bağım. Yusuf yanına ağsıyarak geldi.

Niye ağsırsın ya insanoğlu? Yusuf:

Eyri mi diyem, doğru mu diyem? Sen kuyruğ istedin. Kuyruğun biri aşşığı düşmüşdü. Ben budumdan kesip sene verdim. Kuş:

Gel, ya insanoğlu, dilimin altındadır. Çığardı kesilen yere yapıştırdı. Dilini sürdü. Yara ele hemen eyelendi. (23-24)

Zümrüdüanka Kuşu: *Padişah, buna kırk tuluk etinen kırk tuluk su hazırlıyor. Zümrüdüanka kuşu, kırk tuluk eti bir ganadına goyuyor, kırk tuluk suyu da öteki ganadına goyuyor. Ortasına da oğlan oturuyor. Zümrüdüanka kuşu diyor ki:*

“Ben, gak dersem et ver, guk dersem su ver.”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Nihayet, guş gak diyor, et veriyor, guk diyor, su veriyor. Sonunda et tüketiyor. Guş, gak diyor. Oğlan bacağından biraz et kesiyor, ağzına veriyor. Zümrüdüanka guşu, bunun insan eti olduğunu biliyor ve yemiyor. Bunnar, yeryüzüne çıkıyor. Oğlan diyor ki:

“Hadi, yörü bakim.”

“Yok, sen get, ben sonra gederim”, filan diyorsa da:

“Yook, önce sen gedeceksin” diyor.

Ve nihayet oğlan gediyor. Gederken de topallıyor. Zümrüdüanka guşu:

“Noldu?” diyor.

“Et bitmişidi, sen de gene isdiyesin, bacağımlı kesdim” diyor.

Meğer guş da eti yememiş, ağzında dutuyorumuş, bunun bacağına gene geri yapııştırıyor, iyi oluyor. (56-57)

9. Oğlan kılık değiştirerek ağabeylerinin düğününe gider ve ok atarak kaburgalarını deler:

Yusuf’un Hekiyası: *Gelelim Yusuf’a. Bir çobana vardı. Bir kuzu aldı. Kesdi, etini yedi. Gönünü başına geçirdi.*

...Bir gün Yusuf duydu ki gardaşlarının düğünleri tutilir.

... Yusuf, ağası getdikten sora bir kehlan gibi ata binerek, kılınç kuşanıp silindir tağarağ, tozu dumana katarag yola koyuldu. Ayın on dördü gibi bir deliganlı oldu. Düğün yerine hızınan girdi. Ok atanan kılınç kuşananların haddi var hesabı yoğudu. Yusuf iki ok atarağ iki gardaşının kaburgasını deldi... Atını sürerek gözden kayboldu. (24)

Zümrüdüanka Kuşu: *Oğlan gederken, bir çobana raslıyor. Şimdi çobana diyor ki:*

“Şu elbisleri sen al da, gendi elbiselerini de bana ver.”

Çoban, elbiselerini veriyor. Oğlan:

“Şurdan da bir goyun kes de garnını bana ver” diyor.

Oğlan, çobanın elbiselerini geyiyor, başına da bir garnını geçiriyor, oluyor bir keloğlan!

... Oğlan ata biniyor, padişahın sarayına varıyor. Bakıyor ki; büyük gardeşiyinen güccük gardeşi cirit oyununa girmiş, gendi de giriyor. Bunnar cirit oynarken oğlan, büyük gardeşini atdan düşürüyor, amma hemen ordan gayboluyor.

... Oğlan gene gıyafetini değışdirip ata biniyor, doğru düğüne. Bu geliş de ortancıl gardeşini atdan düşürüyor, gaybolup geri terzinin dükkânına geliyor. (57-58)

Anlatmanınbu kısmı “Zümrüdüanka Kuşu” masalının bir eş metnidir. Yapılan karşılaştırmada her iki metnin tümcelerinin örtüşmesi açık seçik görülmektedir. *Yazar(anlatıcı), tüm bu tümceleri yinelerken önceki kitaplarını (anlatmalarını)biliyormuşçasına doğrudan okura (dinleyiciye)seslenir, öz-alıntılar, göndergelerle sürekli okuru (dinleyiciyi)öteki yapıtlarını da bilmeye çağırır⁴(Aktulum 2000: 246). Bu etkinliğin ortaya çıkardığı metinlerarasılık, Aktulum (2000: 236)’a göre çoğu zaman bir “öz-metinlerarasılık” (auto-intertextualité) ya da bir “öz-yeniden-yazma” (auto-réécriture) biçimine bürünür.*

⁴ Parantez içi ifade ve vurgular bana ait.

Anlatıcı kendi yapıtlarını yeniden-yazdığından, bir sonraki yapıt bir önceki yapıtın izlerini taşır. “Yusuf ile Züleyha” hikâyesi ve onun bir yansıması olan “Yusuf’un Hekiyası” *palempsest niteliğine sahip bir öz-yeniden-yazma’yı çok iyi somutlaştırırlar. Yeniden-yazma bir öz-yeniden-yazmaya dönüştüğü gibi alıntı da bir öz-alıntıya dönüşür* (Aktulum 2000: 241).

Anlatıcı, kahramanın yeryüzüne çıkması epizodundan başlayarak artık olay örgüsünü “Yusuf ile Züleyha” hikâyesine göre işletir. Fakat geçiş keskin bir biçimde olmaz. Olay akışı “Zümrüdüanka Kuşu” masalına aykırı ilerlemez. İki anlatmanın bağlantı epizodu olan bu bölümde anlatıcı bir kusurdan kendini alıkoyamaz. Yusuf’un kurtardığı üç kız kardeşin en küçüğü Ayperî, anlatıcı tarafından bir anda Züleyha olarak takdim edilir. Hikâyenin (Yusuf ile Züleyha) kimi eş metinlerinde padişah kızı olarak betimlenen Züleyha burada karşımıza “Ağa’nın kızı” olarak çıkar. Diğer kahramanların adları anılmaz. Bilindiği gibi hikâyede biricik oğlundan ayrılmanın hüznüyle kör olan babanın (Hz. Yakup) gözleri Yusuf’un gönderdiği gömlek sayesinde açılır. “Yusuf’un Hekiyası”nda babanın gözleri Zümrüdüanka Kuşu’nun verdiği toprak ile tedavi edilir.⁵ Masal, bilindik bir biçimde, Yusuf’un babasına kavuşması ve âşığı Züleyha ile evlenmesiyle son bulur.

Tablo:

Aşağıda “Yusuf’un Hekiyası” adlı masalın, ondan öncekilerin (“Zümrüdüanka Kuşu” ve “Yusuf ile Züleyha”) bir yansıması olduğu açıkça görülmektedir. Anlatmalar arasında kurulan metinlerarası ilişki, *yeniden-yazılmış* bir “Yusuf ile Züleyha” hikâyesi ortaya çıkarır.

ZÜMRÜDÜ ANKA KUŞU MASALI	YUSUF’UN HEKİYASI	YUSUF İLE ZÜLEYHA HİKÂYESİ
➔	Padişahın yılda sadece bir tane elma veren ağacının meyvesini, bir dev yer.	
➔	Devi yakalamak için bekleyen padişahın üç oğlundan ikisi bir şey yapamaz, üçüncüsü (Yusuf) devî yaralar.	
➔	Devi takip eden üç kardeş bir kuyuya varırlar. Büyükler cesaret edemeyince Yusuf aşağı inip hem devleri öldürür hem de oradaki üç kızı yukarı gönderir.	
➔	Ağabeyleri, kızları yukarı çektikten sonra, Yusuf’u kıskanarak kuyuda bırakırlar.	
➔	En küçük kız, yukarı çıkmadan önce oğlana yüzüğünü vermiştir.	
➔	Yusuf, yüzüğü diline vurup çıkayım derken, yanlışlıkla kara koça binip yer altına iner.	
➔	Yer altında, suyun başını tutan ejderhayı öldürerek ülkeyi suya kavuşturur ve Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yılandan kurtarır.	
➔	Yusuf, yer altı padişahından kırk kuyruk ile kırk şarap alıp Zümrüdüanka kuşunun sırtında yeryüzüne çıkar.	
➔	Yusuf kılık değiştirerek ağabeylerinin düğününe gider ve ok	

⁵ Görmeyen gözlerin tedavisi, çok yaygın ve eskiden beri kullanılagelen motiflerden biridir. Alptekin (2009) Türk masal ve hikâyelerinde çeşitli sebeplerden dolayı görmeyen gözlerin tedavi yöntemlerini 11 başlık altında toplamıştır. Bu yöntemlerden biri de toprak ile tedavidir.

	atarak kaburgalarını deler.	
	Yusuf'un kuyudan çıkardığı küçük kız ağa kızı Züleyha'dır. Yusuf ise köledir. Kız, Yusuf'tan aşkına karşılık vermesini ister. Bunun için türlü hilelere başvurur ama Yusuf hiç aldırış etmez.	←
	Kız, Yusuf'u odasına çağırır ve onunla birlikte olmak istediğini söyler. Yusuf onu reddeder. Babası merdiven başında onları görür.	←
	Kız, Yusuf'a iftira eder ve babasını ikna ederek onu zindana attırır.	←
	Ağanın gördüğü düşü hiç kimse tabir edemez.	←
	Yusuf, düşü tabir eder. Yedi sene bolluk, ardından yedi sene kıtlık olacağını söyler ve kıtlık yılları için tedbir alınmasını önerir.	←
	Ağanın düşünüyü tabir eden Yusuf zindandan kurtularak tahta oturur ve Züleyha ile evlenir.	←
	Yusuf zahire almak için gelen kardeşlerinden birini alıkoyar. Diğerlerini bolca buğdayla memleketlerine gönderir.	←
	Babası Yusuf'un memleketine gelir. Yusuf, Zümrüdüanka kuşunun verdiği toprağı sürünce babasının gözleri açılır.	←

Sonuç

1960'lı yıllardan sonra metin merkezli bir kuram olarak ortaya atılan ve özellikle postmodern olarak adlandırılan romanlarda geniş bir uygulama alanı bulan metinlerarasılığın geçmişi ülkemizde o kadar eski değildir. Metinlerarasılığı kuramsal olarak yaklaşık otuz yıl sonra temellendiren Kubilây Aktulum, yöntemin uygulama alanı bulmasına öncülük etmiştir. Araştırmacı son çalışmasıyla sözlü edebiyat ürünlerinin bir dizi dönüşümle bir söylemlerarasılık veya metinleştirildiği andan itibaren bir metinlerarasılık bağlamında birer yeniden kurgulama nesnesi durumuna geldiğini örneklerle ortaya koymaktadır. Zengin bir sözlü kültüre sahip Türklerin sözlü edebiyat ürünleri bu bağlamda irdelendiğinde ortaya çok değerli çalışmaların çıkacağı açıktır. Bu çalışmada ele alınan "Yusuf'un Hekiyası" adlı masal, evrensel nitelikteki iki halk anlatısının usta bir masal anasının ağzında yeniden kurgulanmasını çok güzel bir biçimde örneklendirmektedir. Evrensel olmalarının yanında ortak motiflerle birbirine gönderen bu anlatımlar sözlü kültürde halk muhayyilesinin bir eseri olarak öylesine iç içe geçmiştir ki her iki anlatıyı bilmeyen dinleyici veya okurlar için bu masal yeniden-söylenmiş/yazılmış değildir. Çalışma bu haliyle sözlü edebiyat ürünleri üzerinde metinlerarasılık yönteminin uygulandığı birkaç örnekten biridir. Sonuç olarak ülkemizde öteden beri derlenen ve derlenmekte olan sözlü edebiyat ürünlerinin yeni bakış açılarıyla değerlendirilmesinin kaçınılmaz olduğu ve yapılacak çalışmaların Türk sözlü kültürünün zenginliğini pekiştireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKTULUM, Kubilây (2013). *Folklor ve Metinlerarasılık*, Konya: Çizgi Kitabevi.
 __ (2000). *Metinlerarası İlişkiler*, Ankara: Öteki Yayınevi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/9 Summer 2013

-
- ALPTEKİN, Ali Berat (2009). Türk Masal ve Halk Hikâyelerinde Görmeyen Gözün Tedavi Edilmesi Motifi Üzerine, *Millî Folklor* 81, 18-26.
- ARPACI, İsmet (1975). *Sarıkamış Hikâye ve Masalları*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış lisans tezi, Erzurum.
- ARSLAN, Ahmet Ali (1998). *Kuzey-Doğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar- I*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- NAĞIYEV Celil ve MUSTAFAYEV Senan (2005). *Asya Halklarının Nağil ve Efsaneleri*, Bakü: Önder Neşriyat.
- ÖZAY, Yeliz (2007). *Metinlerarası İlişkilerde Türk Halk Hikâyeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.
- ___ (2009). Metinlerarasılık ve Türk Halk Hikâyelerinde Ana-Metinsel Dönüşümler, *Millî Folklor* 83, 6-18.
- ŞİMŞEK, Esmâ (2001). *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ___ (2001). *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması (Metinler ve Sözlük), II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

